UDC 069.51:59(497.113Zrenjanin)
DOI 10.56461/RMV68.2026.187K
СТРУЧНИ РАД

ЗНАЧАЈНЕ ПОКЛОН-КОЛЕКЦИЈЕ ПРИРОДЊАЧКОГ ОДЕЉЕЊА НАРОДНОГ МУЗЕЈА ЗРЕЊАНИН

Наташа Кнежевић
Народни музеј Зрењанин
natasa.knezevic@rocketmail.com

Апстракт: Збирка Природњачког одељења Народног музеја Зрењанин формирана је у време настанка Музеја, почетком 20. века. Од оснивања Природњачког одељења, па до данас, Одељење је радило са повременим прекидима, због недостатка стручног кадра. Предмети за збирку су прикупљани путем поклона, откупа, или су сакупљени на терену. Највећи допринос увећању фонда Народног музеја Зрењанин дају поклоњени предмети. Природњачко одељење је углавном добијало препариране животиње кроз поклон-колекције. Сакупљање предмета за Зоолошку збирку је један од начина да се очува слика о фауни једног подручја. Поклон колекције обогаћују музеје вредним предметима без великих трошкова и често доносе важан историјски и лични контекст. Оне доприносе попуњавању збирки, развоју истраживања и јачању везе између музеја и заједнице.

Кључне речи: поклон-колекције, музејски предмет, аквизиције, музеј, изложба, Зрењанин.

Традиција прикупљања и чувања предмета траје преко 3000 година. На самим почецима спомињу се различити облици чувања предмета који подсећају на данашње музеје. Развој и оснивање првих музеја је у блиској вези са оснивањем првих збирки. Већина тих музеја настала је или са већ створеним збиркама или је иницирана од сабирача који су поклонили своје збирке новооснованим музејима. Углавном су оне настале као резултат прикупљања вредних остатака културне баштине једног локалитета или уже регије.

У условима изражене „маније сакупљања", која се испољавала од приватних колекционара до музеја и галерија, често без јасно дефинисаног концепта и контекста, као и у периоду наглог пораста броја музејских установа – што је додатно подстакло интензивирање активности на прикупљању предмета – постепено се наметнула потреба за њиховим стручним вредновањем и систематизацијом. У том процесу постепено се профилисао појам музејског предмета као основне јединице музејске грађе, а истовремено и појам музејске збирке као систематски организованог скупа предмета повезаних заједничким тематским, типолошким или историјским одликама. Музеји имају задатак да систематски и плански сакупљају музејску грађу. Предмети који поседују својства од значаја за упознавање друштвеног, историјског, уметничког, научног или природног развоја могу бити прибављени за музејску збирку. Они добијају своју музеолошку вредност стручном обрадом и валоризацијом, те постају извор информација и објекат спознаје. Према Закону о музејској делатности (2021, чл. 6/6) музејску збирку чини „скуп стручно обрађених и инвентарисаних музејских предмета систематизованих по културним, природним, историјским, научним и уметничким вредностима".

Музејски предмет није само једноставна материјална ствар. Да би одређени предмет постао музејски, мора да прође кроз процес музеализације. Музеализација укључује низ поступака као што су: прикупљање, процењивање и вредновање предмета, селекција, стручна обрада, израда пратеће документације, заштитни третмани, улазак у збирку итд. Обрађени предмети који постану део збирке, представљају, сами по себи, извор информација.

На музејском стручњаку је да током научно-истраживачког рада и на основу сопственог знања, очита све карактеристике музејског предмета и да их презентује посетиоцима. Треба истаћи чињеницу да предмет никада не губи информације, напротив, што се више и темељније проучава, више информација даје, порука коју емитује постаје јаснија и садржајнија, а изложба успешнија. Тиме музејски предмет испуњава свој задатак и испуњава сврху свог постојања (Martinović и Miličić 2013, 145–146).

Нова знања, значења, као и нова открића мењају начин презентације музејских предмета. Усавршавају се технике и начини чувања, а самим тим и начин излагања предмета. Тако нпр. некада сурово убијане и препариране животиње, понос многих приватних и јавних колекција, данас значе нешто друго, различито се чувају и излажу. Њихова улога је постала вишеслојна на нови начин: природњачке збирке више не говоре о херојском, трофејном и немилосрдном убијању, па самим тим не промовишу системско истребљење животиња. Данас се истиче потреба за очувањем флоре и фауне, за очувањем биодиверзитета и екосистема (Žilber 2005, 10).

Музејске аквизиције – набавка музејских предмета

Аквизиција као термин настаје од латинске речи *acquisitio*, што значи задобијање, набављање, односно „оно што је стечено, тековина; новонабављена ствар, принова" (Klajn, Šipka 2008, 86). Термин аквизиције се највише употребљава у области економије, тачније у сфери предузетништва. Последњих деценија често се користи и у музејској пракси, при чему се односи на начин прибављана предмета у оквиру музејских колекција. Постоји неколико начина на које музеји набављају предмете, они се: 1) купују, 2) добијају на поклон, 3) позајмљују или 4) сакупљају на терену (Gob и Druge 2009, 171–176).

Откуп предмета. Један од начина на који се попуњавају музејске збирке је откуп предмета. Овај вид набавке реализује се уколико се појави вредан културно-историјски предмет, а да, при том, музеј може да обезбеди неопходна новчана средства. Углавном се откупљују предмети који су од великог значаја, било да је у питању уметничка, историјска, етнолошка, археолошка или природњачка збирка. На предлог кустоса који води одговарајућу збирку, Стручна комисија доноси одлуку о откупу предмета, водећи рачуна о низу критеријума које треба да задовоље.

Поклон. Ово је један он начина уласка предмета у музејске збирке. Када је поклон у питању, предмет мора да има одређену културно-историјску вредност и значај за музеј, што такође, потврђује стручна комисија. Уколико се утврди да је предмет важан за музеј, кустос сачињава уговор о поклону, којим писмено потврђује пријем, како би се избегло касније оспоравање наследника или рођака.

Позајмица. Један вид сарадње међу музејским институцијама, колекционарима и предузећима је и реализација позајмице. На овај начин, музејима се, на одређен период, ставља на располагање један или више предмета. Оне могу бити краткорочне (од пар недеља до годину дана) током привремених изложби, или дугорочне, када се предмет уступа на дужи период (неколико година), ради допуњавања сталне поставке. У оба случаја, позајмице се потврђују уговором у којем се прецизирају услови и специфичне околности приликом превоза и излагања, одговорност у случају оштећења и сл. (Gob и Druge 2009, 177).

Сакупљање на терену. Велики број научних теренских истраживања резултира прикупљањем нових предмета. Археолошка ископавања и етнолошка испитивања спадају у мисије заштите баштине музеја и приоритетан су начин за обогаћивање музејских збирки и обнављање тематике. Зоолошка и ботаничка истраживања, такође, имају дугу традицију и мисију истраживања животињских и биљних врста. Сакупљања на терену могу да буду резултат циљаних и планираних активности или могу да уследе после покретања великих јавних градилишта. Тако су нпр. у нафтним бушотинама на подручју Војводине пронађени бројни археолошки и палеонтолошки предмети, који су поверени локалним музејима на чување. Наука, а уједно и музејске збирке, тиме су доста обогаћене током последња два века.

Прикупљање нових музејских предмета у музеју се у највећем броју случајева одвија путем поклона. Углавном наследници поклањају вредне колекције својих предака. Често предмети сведоче о историји неке породице, а уједно и места из којег

	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.
Поклоњени предмети	764	589	19	326	180	129	25	122	123	124
Укупан број нових предмета у збиркама	923	627	89	495	299	244	128	158	135	168

Евиденција поклоњених предмета из Књиге улаза Народног музеја Зрењанин у односу на укупан број нових предмета

потичу. Оно што је некада представљало свакодневицу, данас представља ретку или несталу праксу, слику једног времена које је прошло (Peruničić и Maksimović 2020, 6–9). Структура дародаваца је прилично разноврсна. Људи различитих професија, порекла и старосних категорија одлучују се на даривање са заједничким мотивом, а то је вера у то да је музеј право место за чување предмета од заборава. Уједно, чином даривања дародавац постаје „друштвено видљив", јер значај предмета излази из оквира породичног наслеђа и постаје значајан за ширу заједницу (Savić 2014, 17).

Највећи допринос увећању фонда Народног музеја Зрењанин дају поклоњени предмети.

Удео поклона у Природњачкој збирци Музеја је значајан, али није константан. Предмети који су пристигли у Одељење током 2018, 2019. и 2023. године евидентирани су као поклон-колекције. Током 2014–2015. године преко 50 ботаничких узорака (предмета) сакупљено је током теренског истраживања лековитог биља. Предмети који су затечени у Музеју, а нису имали одговарајућу музеолошку обраду, сређени су у периоду 2017–2019. године и унети у Књигу улаза и Инвентарну књигу Природњачког одељења. Током 2020. године у сарадњи са Етнолошким одељењем, уз подршку Министарства културе, извршена су теренска истраживања на тему ратарства и аграрног наслеђа Баната. Тада је сакупљено десетак ботаничких примерака ратарских култура, које су инвентарисане и уврштене у ботаничку збирку.

Природњачко одељење је углавном добијало препариране животиње кроз поклон-колекције. Сакупљање предмета за Зоолошку збирку је један од начина да се очува слика о фауни једног подручја. Такође, постоје врсте које се у природи ретко могу видети, а са друге стране, и у Музеју постоје очувани препарирани примерци који омогућавају публици да се ближе упозна са њиховим карактеристикама, нарочито због спознаје о значају њиховог очувања.

Иницијална поклон-колекција Емила Талијана (1904)

Емил Талијан рођен је 20. фебруара 1859. године у Турској Кањижи. Гимназију и студије завршио је у Пожуну, а војни рок је одслужио у Бечу. Радио је као чиновник у Торонталској жупанији, где се истицао својим способностима и смислом за организацију. Појавом и манирима свуда је остављао добар утисак, па је убрзо постао начелник Турскокањишког среза. Био је веома привржен свом завичају и посвећен народу. Као веома образован човек, из имућне породице, поседовао је и истанчан осећај за уметност и културу. Подигао је многе библиотеке и читаонице у срезу, уговарао гостовања позоришних трупа, залагао се за изградњу школа. На његову иницијативу 1895. године, основана је друга по реду месна банка – Штедионица, као и среска болница, окружена велелепним парком. Залагао се и за изградњу пруге према Сегедину и железничке станице у Турској Кањижи, која је касније имала важну улогу у његовом пустоловном животу, јер је на своја светска путовања кретао са ње, а ту се и враћао. Након више година енергичног и исцрпљујућег ангажмана у среској управи, 1897. године, одлучује да обиђе знаменитости Индије, а уједно удовољи и својој ловачкој страсти (Sabo, Zrnić i Pap 2001, 4–8).

Емил Талијан је био светски путник и ловац, који је у лов ишао путујући по Европи, Индији, Бразилу, Африци и Северном полу. Са путовања је доносио ловачке трофеје, егзотичне биљке и етнолошке предмете који су у почетку красили његову кућу и врт. Било је неколико стотина примерака разних животињских врста, препарираних у будимпештанској радионици Сикла-Силађи (Sabo, Zrnić i Pap 2001, 12).

Са својих путовања враћао се у родну варош са ретким трофејима и егзотичним биљкама, а ту су га људи дочекивали као хероја. Он и његов рад су у оно време били јако цењени, а његова кућа била је као музеј. Из Сегедина су средњошколци редовно

долазили у њен обилазак, да се упознају са егзотичним животињама и трофејима које је доносио са путовања по свету. Није било ловишта у Европи до којих није стигао, а његове експедиције по свету убрајају се међу највеће у 19. и почетком 20. века. Прво његово путовање ван Европе било је 1897. у Индију, а три године касније боравио је на Цејлону. Тамо је упознао домородачко племе Веда, које до његовог доласка није видело белог човека. Емилов сусрет са џиновским слоном, који се појавио из честара, на свега пет метара, више је од ловачке приче. Било је потребно велико искуство, невероватна храброст и присебност, да се једним метком усмрти разгоропађени колос. На Цејлону је одстрелио и два дивља бивола, пет самбурских јелена, два крокодила, џиновску змију, мноштво разних птица и летећу лисицу. На молбу Бечког музеја и Научног дурштва при музеју, 1903. године одлази на истраживање у Бразил, што му је било признање за дотадашњи рад на упознавању флоре и фауне далеких предела, као и ловачка достигнућа. Наредне године, као члан експедиције у Африци, највеће узбуђење доживео је у сусрету са нилским коњем на копну, кога је успео да обори тек после 16 хитаца. Међу афричким трофејима из ове експедиције нашао се и носорог. Стигао је Талијан и на Северни пол у земљу Франца Јозефа 1911. године, где се са седмочланом дружином у којој је био Балинт Фернбах, запутио у лов на моржеве и поларне беле медведе. Експедиција је кренула 18. августа са две недеље закашњења, због квара на броду. Кашњење их је скоро коштало живота, јер нико није рачунао да ће зима поранити и море се заледити. Ледене санте су угрозиле пловидбу и оштетиле брод. У Турској Кањижи се већ 24. августа прочуло да је сресни начелник повређен и да треба организовати акцију спасавања, али вест је била само делимично тачна. Емил је током лова у суровом леденом поднебљу уловио пет моржева, четири фоке и поларног медведа. Због лоших временских услова експедиција је брзо окончана, па се Талијан са новим трофејима вратио кући. Путовање је изазвало велики публицитет и у Мађарском географском друштву, јер је Емил био први мађарски истраживач који је стигао до предела Северног пола. Његова изненадна смрт 4. децембра 1911. свима је тешко пала, а до вечне куће испратило га је више хиљада људи. Главна улица у Турској Кањижи

Стара поставка, животиње из Талијанове поклон-збирке

уместо Краљевска, названа је његовим именом, а 1914. му је у парку подигнут и споменик. Током ратних деведесетих је био уклоњен, али је 2002. враћен на место (eKapija 2012).

На самрти 1911. године, Емил Талијан је један део своје збирке завештао новооснованом Музеју у Великом Бечкереку. Међутим, како у почетку нису биле обезбеђене адекватне просторије за смештај предмета, пренос и попис збирке извршен је крајем 1912. године (Sabo, Zrnić i Pap 2001, 34). Торонталске новине, које су штампане у Великом Бечкереку, 18. јануара 1913. године извештавају да су у три просторије Жупанијског музеја смештени предмети из збирке Емила Талијана.

Ту су наведени трофеји из Мађарске, из Северног леденог океана (морж, четири фоке и сл.), из Бразила, Индије и Цејлона. Инвентарни подаци о предметима, сачињени 21. октобра 1919. године, сведоче да је збирка Природњачког одељења садржавала већи број егзотичних трофеја. Међу евидентираним предметима налазе се: три препарирана крокодила, један алигатор, два велика гуштера, две велике змије, једна дивља патка, три мајмуна, глава носорога, глава зебре, ној – предњи део са главом, два пауна постављена на зиду, глава бизона, глава хијене, једна срна, један лењивац и један фламинго (Petrov 1966/68, 201–207).

Априла 1951. године, тадашњи управник Музеја Шандор Нађ, постигао је споразум о размени предмета са Мирком Шулманом, управником Музеја у Суботици. Након тога упутио је допис Градском народном одбору (Повереништву за просвету и културу), којим тражи сагласност да се изврши размена. У допису је наведено да егзотична збирка ловачких трофеја нема нарочит значај за Музеј у Зрењанину, јер су то предмети из азијских и афричких крајева, и да такву збирку има и сакупља једино Музеј из Суботице. Наглашено је да наш музеј, који је завичајног типа, треба да оформи збирку животиња које су карактеристичне за средњобанатски округ. Зато би Музеј из Суботице зрењанинском музеју поклонио једну ловачку сачмару и пушку марке Винчестер (Arhiva NMZ, 5. 4. 1951). У архиви је заведен захтев прослеђен Повереништву унутрашњих послова за ношење ватреног оружја, као и захтев за дозволу за лов, али не постоје подаци о томе да ли су добијене пушке коришћене у сврху прибављања предмета за Музеј (Arhiva NMZ, 23. 4. 1951). Након што је добијена сагласност од Градског одбора, у септембру 1951. године извршена је размена. Том приликом је Музеју из Суботице предато 387 предмета, од чега је 205 инвентарисаних (Arhiva NMZ, 29. 9. 1951).

Поклон-колекција Емила Гладића (1999)

Једну од значајнијих поклон-збирки чине предмети које је 1999. године Музеју поклонио Емил Гладић из Кумана. Емил је рођен 15. априла 1913. године. Природно окружење његовог родног места утицало је на формирање његове склоности ка сакупљању природних реткости. Одгојио је младунче лисице, срндаћа и мишара и сакупио веома ретке и вредне примерке наше орнитофауне: орла кликтавца, орла змијара, речног орла, гаћастог мишара, ејy мочварицу, белорепана, ибиса, кашикару, црну роду.

По опредељењу *заштитар* пре него ловац, откупио је болесног орла кликтавца, покушао да га излечи, али пошто није успео да га спасе од смрти, однео га је на препарирање у Бачко Градиште препаратору Ласлу Анталу. У збирци се не налази препарат кликтавца, јер је изложен у просторијама Завода за заштиту природе Србије у Новом Саду, као веома редак примерак. Емил Гладић је у замену добио мишара који је део поклон-колекције.

Младунче срндаћа у дворишту Емила Гладића

Емил Гладић

Основни мотив нашег дародавца, при сакупљању дермопластичних препарата, био је очување наше орнитофауне и њено представљање што већем броју људи. У почетку није знао да су многе птице које је сакупио ретке, све док му Антал Ласло на то није указао. Да би боље упознао природу набавио је и седам књига *Илустроване енциклопедије* Младинске књиге, које су, такође, део поклона. Своју збирку чувао је и штитио од инсеката и оштећења, и у својим позним годинама одлучио да је поклони Народном музеју Зрењанин, као специјализованој установи, која ће даље штитити и презентовати резултате његовог сакупљачког рада.

Емил није водио теренски дневник, па је на основу усменог казивања реконструисан историјат збир-

инв. бр.	латински назив	народни назив	инв. бр.	латински назив	народни назив
531	*Melanitta fussca* L.	турпан патка	532	*Melanitta fussca* L.	турпан патка
545	*Bucephala clangula* L.	патка дупљарица	547	*Phasianus cholchicus* L.	фазан (м)
548	*Phasianus cholchicus* L.	фазан (ж)	524	*Coturnix coturnix* L.	препелица
564	*Ardea cinerea* L.	сива чапља	546	*Egretta gazetta* L.	Мала бела чапља
553	*Platalea leucorodila* L.	чапља кашикара	551	*Plegadis falcinelus* L.	ражањ туркоч
552	*Phalacrocorax carbo* L.	вранац велики	550	*Limosa limosa* L.	муљача обична
549	*Scolopax rusticola* L.	шљука шумска	523	*Numenius arquata* L.	зловременица велика
521	*Grus grus* L.	сиви ждрал	561	*Asio otus* L.	сова ушара
555	*Coracius garrulus* L.	златоврана	554	*Corvus corax* L.	гавран
559	*Pandion haliaetus* L.	речни орао	535	*Haliaetus albicila* L.	белорепан
534	*Circaettus gallicus* Gmelin.	орао змијар	560	*Accipiter nisus* L.	кобац птичар
557	*Buteo lagopus* Pontoppidan	мишар гаћасти	560	*Buteo buteo* L.	мишар
563	*Falco tinnunculus* L.	ветрушка кликтава	528	*Falco naumanni* Fleischer	ветрушка степска
541	*Csrcus psgargus* L.	еја ливадарка	542	*Cyrcus cyaneus* L.	еја пољска

Дермопластични препарати птица из поклон-колекције

ке. Већина птица је са локалитета Кумане–Меленци. Станишта су Тиса, канал ДТД, Русанда, слатине, водоплавна шума. Птице су препариране у периоду од 1955. до 1993. године. Збирка се састоји већином од дермопластичних препарата птица које је Гладић уловио у куманачком атару. Поклоњено је 28 дермопластичних препарата птица, препарат барске корњаче, два пара рогова срндаћа, четири зуба вепра, зуб мамута, 10 минерала, седам књига *Илустроване енциклопедије животињског царства*, шеснаест фотографија, пар рукавица које су служиле за дресуру птица грабљивица и двокрилна стаклена витрина у којој је чувана збирка.

Најзначајнији део поклон-колекције су дермопластични препарати птица. Укупно 28 предмета чини 27 врста из 10 породица. Најбројније су грабљивице (*Falconiformes*), затим родарице (*Ciconiiformes*), пловуше (*Anseriformes*), мочварице (*Charadiiformes*) и кокоши (*Galliformes*), и по један примерак гњурца (*Podicipediformes*), ждралова (*Gruiformes*), сове (*Strigiformes*), крешталице (*Coraciiformes*) и певачице (*Passeriformes*).

Поклон-колекција Владимира Омчикуса (2012, 2023)

Владимир Омчикус, рођен је 16. новембра 1917. године у хрватском Лесковцу на Велебиту. Подофицирску школу „Краљ Александар I" у Београду завршио 1937. године, курс шумарства 1951. године, а 1952. почиње да ради у шумском газдинству „Потисје" у Зрењанину, којем на коришћење уступа кућу „Лугарницу" на путу Зрењанин–Перлез. Био

инв. бр.	латински назив	народни назив
409	*Acipiter nisus* L.	кобац
411	*Acipiter gentilis* L.	јастреб кокошар
379	*Fringilla coelebs* L.	зеба
410	*Merops apiaster* L.	пчеларица
405	*Buteo buteo* L.	сива чапља
418	*Egretta garzetta* L.	мала бела чапља
412	*Ardeapur purea* L.	мрка чапља
387	*Circus aeruginosus* L.	еја мочварица
413	*Ardea cinerea* L.	мишар
389	*Caprimulgus europaeus* L.	помракуша
414	*Carduelis chloris* L.	зелентарка
383	*Certhia familiaris* L.	пузић краткокљуни
388	*Columba livia* Gmelin1789	голуб
391	*Coturnix coturnix* L.	препелица
394	*Cuculus canorus* L.	кукавица
406	*Strix aluco* L.	соко-ластавичар
407	*Falco subbuteo* L.	шумска сова
401	*Ondatra zibethica* L.	бизамски пацов
421	*Myocastor coypus* L.	нутрија – (лобања)
417	*Falco vespertinus* L.	сива ветруша
403	*Heliaetus albicilla* L.	орао белорепан
396	*Himantopus himantopus* L.	дугоноги прудник
399	*Numenius arquata* L.	велика церска шљука
392	*Plegadis falcinelus* L.	ражањ
419	*Phalacrocorax carbo* L.	велики вранац
400	*Phalacrocorax pygmaeus* Pallas	мали вранац
397	*Trachybaptus ruficollis* L.	мали гњурац
398	*Podiceps nigricollis* C. L. Brehm 1831	црноврати гњурац
395	*Crex crex* L.	прдавац
386	*Streptopelia decaocto* E. Frivaldszky, 1838	гугутка
384	*Sturnus roseus* L.	чворак ружичасти
382	*Turdus merula* L.	кос
381	*Sturnus vulgaris* L.	чворак
390	*Tringa hypoleucos* L.	црна луња
415	*Jynx torqulla* L.,	вијоглава
404	*Milvus migrans* Boddaert, 1783	црна луња
402	*Mustela erminea* L.	ласица велика

Предмети из поклон-колекције Владимира Омчикуса (2012)

инв. бр.	латински назив	народни назив	инв. бр.	латински назив	народни назив
772	*Laurus ridibundus* L.	галеб	773	*Anas crecca* L.	дивља патка (м)
774	*Anas crecca* L.	дивља патка (ж)	775	*Coturnix coturnix* L.	препелица
776	*Coracias garrulus* L.	златоврана	777	*Upupa epops* L.	пупавац
778	*Cyprinus carpio* L.	шаран (кожа са крљуштима)	779	*Capreolus capreolus* L.	срндаћ (рогови)
780	*Sander lucioperca* L.	смуђ (глава)	782	*Capreolus capreolus* L.	срндаћ (рогови)

Предмети из поклон-колекције Владимира Омчикуса (2023)

је члан Ловачког друштва у Перлезу и активни ловац. Уз помоћ чувеног препаратора Ласла Антала, почиње врло успешно да се бави препарирањем дивљих животиња. Својим успешним препарирањем постаје познат у целој некадашњој СФРЈ, па чак и у земљама региона. У том послу много му је помагала његова жена Зорка.

Дом Омчикусових био је прави мали природњачки музеј. Један део те збирке, која је стварана од педесетих година 20. века, налази се, од 2012. године у Народном музеју у Зрењанину, као поклон његовог унука Срђана Кукића. Након преузимања, конзервирања и инвентарисања предмета, организовано је и јавно уручивање Захвалнице дародавцу, што су пропратили медији и бројни посетиоци.

Збирка обухвата 49 дермопластичних препарата и један остеолошки. У питању су углавном птице карактеристичне за подручје средњег Баната, као и три сисара. Збирка укључује и 15 фотографија, три медаље, једну значку и пет диплома и захвалница.

Током 2023. колекција је допуњена са 10 нових предмета од истог дародавца.

Поклон-колекција др Јаноша Берењија (2023)

Др Јанош Берењи (1954–2015) био је познати научни радник из области генетике и оплемењивања биља. Дипломирао је 1979. године на Пољопривредном факултету у Новом Саду, где је касније магистрирао и стекао звање доктора наука (1990). За научног саветника изабран је 2002, а звање редовног професора стекао је 2008. године. Предавао је на Универзитету Мегатренд у Београду и Универзитету Корвинус у Будимпешти, где је био почасни доктор наука.

Радио је у Институту за ратарство и повртарство у Новом Саду, где је једно време био руководилац Одељења за органску производњу и биодиверзитет. Бавио се теоријским и практичним аспектима генетике и семенарства тзв. алтернативних култура: тикве, сирка метлаша и сирка за зрно, конопље, проса, дувана, као и органском производњом. Аутор је 25 сорти пољопривредног биља у Србији и 17 у иностранству. Био је носилац низа активности градских (Дани лудаје у Кикинди) и руралних средина, чиме је дао свој допринос очувању етнолошких и културних традиција у Војводини. Био је познат и признат научник који се бавио проуча-

инв. бр.	латински назив	народни назив	инв. бр.	латински назив	народни назив
697	*Lactuca sativa* L.	зелена салата	709	*Coriandrum sativum* L.	коријандер
698	*Raphanus sativus* L.	ротквица	710	*Carum carvi* L.	ким
699	*Beta vulgaris* L	шећерна репа	711	*Calendula officinalis* L.	невен
700	*Ducus carota* L.	шаргарепа	712	*Matricaria chamomilla* L.	камилица
701	*Alium cepa* L.	црни лук	713	*Pimpinella anisum* L.	анис
702	*Capsicum annum* L.	паприка	714	*Sinapis alba* L.	празилук
703	*Pisum sativum* L.	грашак	715	*Allium porrum* L.	диња
704	*Solanum lycopersicum* L.	парадајз	716	*Ricinus communis* L.	рицинус
705	*Cucumis sativus* L.	краставац	722	*Brassica nigra* L.	целер
706	*Fagopyrum esculentum* L.	хељда	719	*Petroselinum crispum* L.	першун
718	*Helianthus annuus* L.	сунцокрет	720	*Cucumis melo* L.	црна слачица
723	*Sorghum vulgare* L.	сирак	721	*Spanacia olracea* L.	спанаћ
724	*Cucurbita pepo* L.	конопља	717	*Apium graveolens* L.	бела слачица
708	*Canabis sativa* L.	просо	696	обојено семе	недетерминисано
707	*Panicum miliaceum* L.	тиква (бундева)			

Семена из поклон-колекције

Семена тикве из поклон-колекције / Уже од кудеље из поклон-колекције

вањем врста рода *Cucurbita* тикве, у земљи и иностранству. Проучавањем тикава бавио се од 1977. год., из чега је потекао и његов докторат.

Музеј је у оквиру поклон-колекције добио предмете који су уврштени у збирке Етнолошког, Природњачког и Одељења примењене уметности. Природњачко одељење на овај начин увећало је свој фонд за 76 предмета. Збирка семена обухвата 29 врста.

Семена су пакована у провидне кесице, а најбројнија су семена тикве, сирка и сунцокрета. Семена су обојена плаво, розе или зелено. Претпоставља се да су семена третирана на Институту где је др Берењи радио. Заштитна боја указује да је семе за сетву, а не за исхрану људи и животиња. Средства којим су премазана штите биљку у првим најосетљивијим фазама у развоју: клијању, ницању и почетном расту. Она су прилагођена биљној врсти, термину сетве, учесталости неког обољења или штеточине на неком простору и другим факторима (Agroklub 2023).

Плодови тикве су различитог облика, јер потичу од различитих сорти, чиме се указује на њихову разноврсност. Неки су украшени: обојени или изрезбарени. Инвентарисано је 30 предмета. Колекција која се односи на конопљу, указује на различите могућности примене кудеље, односно влакана из стабљике конопље. Броји 17 нових предмета.

инв. бр.	назив
755	Грубо обрађена конопља
756	Опиљци конопље
757	Грубо обрађена влакна конопље са опиљцима
758	Грубо обрађена влакна конопље
759	Фино обрађена влакна конопље
760	Кудеља припремљена за сукно
761	Влакна конопље припремљена за изолацију
762	Мешавина конопље и синтетике
763	Пресована мешавина конопље и синтетике
764	Пресовани брикети конопље
765	Кудељин канап
766	Кудељин канап (обојен)
767	Гуртна од кудеље
768	Пресована конопља као грађевински материјал
771	Канап од кудеље – манила
770	Уже од конопље
769	Уже од конопље (узорци)

Предмети од влакана конопље

Предмети из поклон-колекција у оквиру Сталне поставке

Излагање поклоњених предмета у оквиру сталне поставке је честа пракса у музејима, било да су појединачни предмети или целине, истакнуте у виду легата или поклон-колекција, чиме се јавност подсећа да посао обогаћивања музејског фонда никада није завршен.

Стална поставка природњачких експоната је од значаја због презентовања ретких биљних и животињских врста и природног богатства истраживаног подручја. Заштита природе, очување биодиверзитета и одрживи развој су само неке од тема које се промовишу на овај начин. То је наша одговорност према садашњим и будућим генерацијама, јер на тај начин градимо мост ка одрживој будућности у свету који се непрестано мења.

Природњачко одељење Народног музеја Зрењанин је у оквиру сталне поставке, истакло две поклон-колекције: Емила Гладића и Владимира Омчикуса. Оне су од посебног значаја јер обухватају зоолошке предмете, који осликавају фауну средњег Баната, а уједно приказују и врсте које су заштићене или се ретко срећу у природи.

Из поклон-колекције Владимира Омчикуса изложено је десет врста, од чега је осам птица и два сисара: пчеларица (*Merops apiaster* L.), кукавица (*Cuculus conorus* L.), црни ибис (*Plegadis falcinelus* L.), мали корморан (*Phalacrocorax pygmeus* L.), дугоноги прудник / властелица (*Himantophus himantopus* L.), велика царска шљука (*Numenius arquata* L.), ћубасти гњурац (*Podiceps cristatus* L.), барски петлић (*Porzana porzana* L.), ласица (*Mustela erminea* L.) и бизамски пацов (*Ondathra zibethica* L.).

Тикве из поклон-колекције

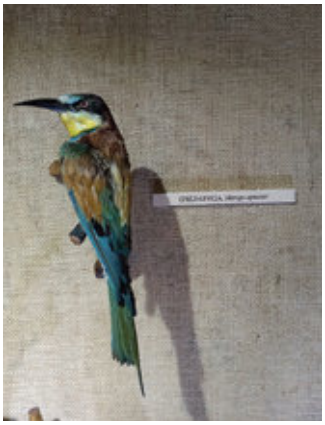

Пчеларица –
Merops apiaster L.

Ласица –
Mustela erminea L.

Црни ибис –
Plegadis falcinellus L.

Муљача –
Limosa limosa L.

Из поклон-колекције Емила Гладића изложено је осам препарираних животиња: црни ибис / ражањ (*Plegadis falcinellus* L.), муљача (*Limosa limossa* L.), чапља кашикара, (*Palatela leucorodila* L.), велики корморан (*Phalacrocorax carbo* L.), шумска шљука (*Scolopax rusticola* L.), фазан (*Phasianus colchicus* L.), гавран (*Corvus corax* L.). У питању су птице из различитих породица, које су углавном присутне у близини водених екосистема.

Предмети из поклон-колекција на досадашњим изложбама Народног музеја Зрењанин

Изложбе су важан облик музејске комуникације, кроз које се успоставља интерактивни однос између посетилаца и изложених предмета. Бројне досадашње изложбе Народног музеја Зрењанин имале су за тему природњачко наслеђе.

Изложбе су, такође, јединствена прилика да се изрази захвалност дародавцима, а уједно и отвори пут за нове поклоне и племените залоге дародаваца, као залог покољењима која долазе.

Децембра 2001. године, у сарадњи са Градским музејом Суботица, у Малом салону Народног музеја Зрењанин, реализована је изложба *Емил Талиан (1859–1911) – сећање на светског путника и ловца*. Публика је имала прилику да се упозна са једним делом ове богате колекције која обухвата препариране дивље животиње, али и предмете који се односе на културу афричких племена, попут копља, дрвених маски и сл.

У оквиру програма *Културом против рата*, у Салону Народног музеја у Зрењанину 15. 4. 1999. отворена је изложба *Поклоњена природњачка збирка Емила Гладића из Кумана*. Изложбом је са једне стране одата захвалност дародавцу, а уједно је посетиоцима приказана ова значајна орнитолошка збирка.

Велики број поклоњених предмета представљен је публици у оквиру изложбе *Птице и њихове*

породице. На овој изложби акценат је стављен на оне породице птица које су карактеристичне за подручје средњег Баната, било да су у питању станарице, селице или птице које се током сеобе само на кратко ту задржавају. Птице су важни чиниоци у животу биљно-животињских заједница, свих предела наше земље. Зато је важно да их боље упознамо, како бисмо умели да их сачувамо. Основни циљ изложбе *Птице и њихове породице* је да публици прикаже фауну птица које су карактеристичне за наше подручје, да истакне њихов начин живота и њихова станишта, да укаже на угрожене врсте и потребу да се оне заштите и очувају.

Изложба је реализована у Салону Народног музеја Зрењанин, а публици је била доступна три месеца (децембар 2019. – фебруар 2020). Скоро 5000 посетилаца је погледало, што је сврстава у ред посећенијих изложби у нашем музеју.

Последње две деценије радило се на популаризацији музеја и повећању посећености тако што су биле организоване манифестације као што је *Ноћ музеја* и *Музеји Србије, десет дана од 10 до 10*, касније *Музеји за 10*. Тада би и по неколико хиљада посетилаца пролазило кроз Музеј у Зрењанину. Природњачко одељење је својим камерним поставкама учествовало у овим манифестацијама од 2014. године. Камерне поставке су, заправо, један вид мањих изложби. Најчешће се раде на једну тему, представља се један аутор, одређени период или значајне аквизиције, са малим бројем експоната. Наглашена је интимна атмосфера и детаљно посматрање предмета. Најчешће се користи у меморијалним кућама, специјализованим збиркама или привременим изложбама.

У оквиру *Ноћи музеја* 2024. године уприличена је камерна поставка *Поклон-колекција др Берењи Јаноша из Торда*, где су публици приказани предмети који су 2023. године приспели у Музеј. Тиме је промовисан значај поклона, а уједно је приказан и нов материјал.

Закључак

Иницијална колекција, поклон Емила Талијана, светског путника и ловца, садржала је вредне примерке егзотичних животиња, одстрељених на сафарију у Африци и Цејлону. Како је кадар који је водио музеј средином 20. века проценио да збирка нема посебан значај, јер је зрењанински музеј завичајног типа, дошло је до размене са музејом у Суботици. Тако је од иницијалне поклон збирке у Народном музеју Зрењанин, остао само ловачки шешир Емила Талијана.

Крајем 20. и почетком 21. века, природњачко одељење добило је три значајне поклон колекције. Поклон-збирка Емила Гладића садржи 28 дермопластичних препарата птица из 27 врста, као и друге природњачке предмете, прикупљене углавном на подручју Кумана–Меленци током више деценија. Вођен жељом да заштити и представи орнитофауну, Гладић је своју збирку 1999. године поклонио Народном музеју у Зрењанину. Збирка Владимира Омчикуса, познатог препаратора дивљих животиња, настала од педесетих година 20. века, обухвата 49 дермопластичних препарата, један остеолошки предмет и пратећу документацију. Њен део је 2012. године поклоњен Народном музеју у Зрењанину од стране његовог унука, како би био очуван и представљен јавности. Поклон-колекција др Јаноша Берењија, истакнутог научника из области генетике и оплемењивања биља, обогатила је музејске збирке предметима из етнологије, природњачке и примењене уметности. Посебно се издваја збирка семена и плодова (нарочито тикве), која сведочи о разноврсности биљних врста и њиховој примени, као и о значају његовог научног и практичног рада.

Јако је важно да упознамо оно шта треба да очувамо и заштитимо. Зато посебан значај имају поклон колекције. Стална поставка са истакнутим поклон колекцијама и изложбе поклона су, такође, јединствена прилика да се изрази захвалност дародавцима, а уједно и отвори пут за нове поклоне дародаваца, као залог покољењима која долазе.

ИЗВОРИ:

Arhiva Narodnog muzeja Zrenjanin [Arhiva NMZ], 116 – Gradskom narodnom odboru, Povereništvu za prosvetu i kulturu, Zrenjanin 5. 4. 1951. (ćir.)

Arhiva Narodnog muzeja Zrenjanin, 137 – Gradskom narodnom odboru, Povereništvu unutrašnjih poslova, Zrenjanin 23. 4. 1951. (ćir.)

Arhiva Narodnog muzeja Zrenjanin, 139, Predmet: traženje dozvole za lov / Saveti za kulturu i umetnost GIONSAPV Novi Sad, Zrenjanin 23. 4. 1951. (ćir.)

Arhiva Narodnog muzeja Zrenjanin. Zapisnik, 29. 9. 1951. (ćir.)

ЛИТЕРАТУРА

Agroklub. 2023. „Šta znači kada je seme za setvu obojeno u neku boju? 4. 2. 2023. https://www.agroklub.rs/povrtarstvo/sta-znaci-kada-je-seme-za-setvu-obojeno-u-neku-boju/83949/.

eKapija. 2012. „Bački plemić lovio slonove i polarne medvede." 11. 1. 2012. https://www.ekapija.com/news/521608/backi-plemic-lovio-slonove-i-polarne-medvede

Gob, Andre, Noemi Druge. 2009. *Muzeologija*, Beograd: Klio.

Klajn, Ivan i Milan Šipka. 2008. *Veliki rečnik stranih reči i izraza*. Novi Sad: Prometej. (ćir.)

Martinović, Ivana i Dolores Miličić. 2013. „Muzejski predmet: jedan od ključnih koncepata muzeologije." *Knjižničarstvo: Glasnik Društva knjižničara Slavonije i Baranje* 1: 131–151.

Peruničić, Maša i Ivan Maksimović. 2020. *Pokloni i otkupi Etnografskog muzeja u Beogradu 2014–2019. Lične istorije, zajedničko nasleđe*. Beograd: Etnografski muzej. (ćir.)

Petrov, Milan. 1966/67. „Muzej Torontalske županije u Velikom Bečkereku od osnivanja do 1918. godine." *Rad Vojvođanskog muzeja* 15–17: 201–207. (ćir.)

Sabo, Jožef, Dušica Zrnić i Arpad Pap. 2001. *Emil Talijan 1859–1911*. Novi Kneževac: A. D. Aleva (ćir.)

Savić, Jelena. 2014. *Preci potomcima: pokloni i otkupi Etnografskog muzeja 1999–2013*. Beograd: Etnografski muzej. (ćir.)

Zakon o muzejskoj delatnosti. „Službeni glasnik Republike Srbije", br. 35 i 96/2021.

Žilber, Klod prir. 2005. *Muzej i publika*. Beograd: Clio – Narodni muzej.

Nataša Knežević, National Museum Zrenjanin

SIGNIFICANT DONATED COLLECTIONS OF THE NATURAL HISTORY DEPARTMENT OF THE ZRENJANIN NATIONAL MUSEUM

Summary

In addition to objects collected during field research, a significant contribution to the growth of the National Museum Zrenjanin's holdings comes from donations. Throughout its existence, the Museum has greatly enriched its natural history collections through gifts from prominent individuals, most notably Emil Talijan, Vladimir Omčikus, Emil Gladić, and Janoš Berenji, PhD. In this way, a substantial number of items of zoological and botanical value have entered the museum collection. Predominant among them are specimens of birds and mammals, representing over 50 different species characteristic of the Middle Banat region, as well as a collection of seeds from 30 species of field crops and vegetables traditionally cultivated in this area.

The initial natural history collection was a gift from Emil Talijan, a world traveller and hunter, and included valuable specimens of exotic animals shot during safaris in Africa and Ceylon. However, in the mid-20th century, the Museum's professional staff assessed that this collection held no special significance for a regional museum such as the one in Zrenjanin, resulting in its exchange with the museum in Subotica. Today, only Emil Talijan's hunting hat from the original donated collection is preserved at the National Museum Zrenjanin.

In the late 20th and early 21st centuries, the Museum's Natural History Department was enriched by three important donated collections. The majority of these gifts consist of taxidermied animal specimens. The formation and expansion of the zoological collection represent an important means of documenting and preserving information about the fauna of a specific area. Certain species are rarely observed in their natural habitat today, while preserved taxidermy specimens in the museum collection provide the public with more direct insight into their appearance and basic characteristics. It is precisely through such collections that an understanding of the importance of biodiversity conservation and the need to protect natural heritage is fostered, making donated collections exceptionally valuable for the development and presentation of the museum's natural history holdings.